

Јован Р. Бојовић

ПОЛИТИЧКА АКТИВНОСТ КОМУНИСТИЧКЕ ПАРТИЈЕ У ЦРНОЈ ГОРИ КРАЈЕМ 1940. И ПОЧЕТКОМ 1941. ГОДИНЕ

Политички живот у Црној Гори од средине 1940. до априлског рата 1941. године није до сада проучаван. Није дубље изучаван ни рад Комунистичке партије. Уопште није изучаван рад разних грађанских групација, а без тога је веома тешко у цјелини проучавати историју Комунистичке партије и уопште револуционарниог покрета у Црној Гори. Расположива архивска грађа за овај период веома је оскудна и фрагментарна. Један њен дио, који се чува у Архиву Југославије и другим архивима, још није срећен и доступан истраживачима. Мало је грађе и о раду Комунистичке партије. Неизученост појединих проблема и недостатак архивске грађе отежавају у цјелини изучавање политичког живота у Црној Гори. Ми ћемо у овом раду указати на неке моменте из политичке активности Комунистичке партије у Црној Гори од краја 1940. до краја априла 1941. године, без претензије да то буде свеобухватна анализа њене цјелокупне политичке активности.

*

Крајем 1940. и почетком 1941. године Комунистичка партија у Црној Гори водила је веома живу политичку активност. Та се активност углавном одвијала у оквирима августовске Покрајинске конференције и октобарске Земаљске конференције. Ове конференције биле су од огромног значаја за рад Партије у Црној Гори уочи и у току напада фашистичких земаља и њихових савезника на нашу земљу у априлу 1941. године.

Од октобра 1940. па до априла 1941. године Комунистичка партија у Црној Гори улагала је напоре да мобилише патриотске и демократске снаге у борбу против империјалистичког рата и у влачења земље у рат; против разних агената једног или другог зараћеног блока, који су угрожавали независност Југославије; против разних агентура иностраног фашизма, које су се користиле незадовољством национално угњетених народа ради разбијања Југославије и остварења својих освајачких циљева; против капитулантске политике владе Цветковић — Мачек. Партија се залагала за ослањање на Совјетски Савез и склапање с

њим пакта о узајамној помоћи; за демократска права и слободе; за укидање Закона о заштити државе, за распуштање концентрационих логора, за пуштање на слободу политичких и војних осуђеника; за националну слободу и равноправност свих народа Југославије; за економске захтјеве сиромашних сељака за подјелу, без надокнаде, велепосједничке и црквене земље и смањење високих пореза и других дажбина; за стављање под суд разних шпекуланата и капитуланата; за јединство радничке класе и јачање класних синдикалних организација; за сузбијање утицаја разних реакционарних и профашистичких организација на омладину и њено мобилисање на линији револуционарне борбе. Она је пудупирала женски револуционарни покрет, настојећи не само да он окупи што више жена већ и да буде важно подручје политичког рада, на коме је требало да се ангажује цијела Партија. Партија се залагала да Народна помоћ израсте у масовну организацију, способну да пружи помоћ жртвама реакције и да развије што ширу акцију за слободан повратак шпанских добровољаца у земљу за истинску и одлучну народну владу.

Ово је био оквирни политички програм Комунистичке партије у овом периоду. Разумије се, она је покретала и друга питања, специфична за поједина подручја и тренутне политичке моменте.

Осим ових питања, Партија је у овом периоду посвећивала велику пажњу и свом организационом јачању, припремању кадра преко партијских течајева и школа, његовом идеолошком и образовном уздизању, самоиницијативи, одговорности и дисциплини, угледу комунисте у средини у којој је дјеловао, организационој конспирацији, формирању замјеничких форума — почев од руководиоца партијских ћелија до чланова Покрајинског комитета и сл.

Комунистичка партија у Црној Гори наставила је ону живу политичку активност коју је водила крајем 1939. и у првој половини 1940. године. Она је у овом периоду постигла значајне успјехе, како у организационом погледу тако и у све јачој политичкој афирмацији у народу. Тако снажна и јединствена Партија била је у стању да покрене шире друштвене слојеве у политичке акције.

У другој половини 1940. године Партија је још више појачала рад на селу преко легалних организација *Сељачке самопомоћи*, *Студентске самопомоћи*, *Задружне омладине*, *Гајитеља дувана* и других облика легалног рада. Још раније она је преко ових организација учинила велики продор на село, а нарочито међу сеоском омладином.

Крајем септембра 1940. године Удружење гајитеља дувана за срезове подгорички и даниловградски на годишњој скупштини донијело је резолуцију у којој је истакло захтјеве:

1) да се цијена дувана подигне сразмјерно повећању цијена жита, која је порасла троструко у односу на претходну годину;

2) да се укине правилник о принудном осигурању дувана од града и донесе правилник о осигурању дувана од свих елементарних непогода, споразумно са Удружењем гајитеља дувана;

3) да се укине принудно наплаћивање дугова приликом откупа дувана за рачун свих новчаних завода;

4) да се хитно распишу избори за повјеренике, пошто је непосредно представљао откуп дувана;

5) да се повећа број вага у дуванским станицама у Подгорици у Бару, како би се откуп што прије завршио и на тај начин гајитељи дошли брже до новца;

6) да сваки гајитељ (пушач) може задржати за своју личну употребу (пушење) онолико дувана колико му је довољно до овог рода;

7) да се неодложно отвори фабрика за прераду дувана у Подгорици.

Ово је била посљедња скупштина гајитеља дувана у Црној Гори, јер су власти забраниле рад Удружења почетком 1941. године.

Нарочито живу активност на селу Партија је спроводила преко *Сељачке самопомоћи*, која је радила све до априлског рата. Организације *Сељачке самопомоћи* постојале су скоро у свим мјестима у Црној Гори. Почетком 1941. године оне су окупљале око 10.000 домаћинстава, са око 50.000 лица, и 27 продавница животних намирница. Сељачка самопомоћ је у неким мјестима отворила ресторане, у којима је храна била јевтинија него у другим установама те врсте. Преко ове организације Партија је развијала и културно-просвјетну активност на селу. Преко је ње покренула и изградњу домова културе по селима и помоћ у разним видовима сиромашним сељацима.

Партија је преко Сељачке самопомоћи покретала и крупнија политичка питања. Тако је, на примјер, крајем септембра 1940. године делегацију Сељачке самопомоћи из Црне Горе посјетила предсједника владе. Том приликом она је захтијевала од владе:

1) да се уведу једнообразне цијене хљебу у читавој земљи;

2) да се Сељачкој самопомоћи и Дирекцији за исхрану одобри бесплатан превоз хране на државним жељезницама;

3) да се отворе јавни радови у свим сиромашним крајевима Црне Горе;

4) да се за 1940. годину повећа откупна цијена дувана;

5) да се подигне фабрика дувана у Подгорици.

Како су новине писале, предсједник владе је обећао делегацији да ће изнесене захтјеве проучити и ријешити на задовољство делегације.

Комунистичка партија у Црној Гори је искористила основну тенденцију закона о привредним задругама са пуном слободом приватне иницијативе у погледу развијања задругарства. Она је

узела у своје руке иницијативу за оснивање привредних задруга (Селјачка самопомоћ), узела њихове управе у своје руке и то искористила упошљавајући своје људе у продавницама задруга. Регистрацијом задруга код надлежних судова комунисти су избјегли законски надзор управно-полицијских власти у погледу одобравања статута, евиденције личног састава чланства и управа задруга. У вези са радом комуниста у Селјчкој самопомоћи, у једном извјештају Банске управе од 26. септембра 1940. године, поред осталог, каже се: „Овако плански смишљеном акцијом, за последње двије-три године, комунистичко-левичарски елементи су успешно популарисали задружни покрет у народу и разгранали акцију задругарства у појединим сталешким подручјима у толикој мери да су под видом задруга организовали и зачланили велики број својих политичких присталица и симпатизера, тј. постигли резултат којим је био омогућен под видом удруживања студентске задруге *Самопомоћ*, селјачке задруге *Самопомоћ* итд.“

Селјачка самопомоћ је указивала и новчану помоћ сиромашним селјацима, радницима и ђацима. Тако је на примјер њена мјесна организација у Цетињу током фебруара 1941. године додјелила новчану помоћ сиромашним ученицима цетињске, подгоричке, никшићке, даниловградске и барске гимназије у износу од 4.500 динара. Овакви и слични примјери имали су и политички ефекат међу сиромашним друштвеним слојевима.

Комунистичка партија у Црној Гори је преко Селјачке самопомоћи не само економски организовала већи број селјака већ их је и политички усмјеравала. Ово је била веома значајна легална форма дјеловања Комунистичке партије на селу у овом периоду.

Током септембра, октобра и новембра 1940. године Комунистичка партија је организовала у више мјеста масовне акције поводом годишњице избијања другог свјетског рата, напада Италије (28. октобра 1940) на Грчку и годишњице октобарске револуције. Она је организовала и извела и неколике економске акције (штрајкови цигларских радника у Котору, кројачких радника у Подгорици и Пљевљима).

Поводом напада Италије на Грчку Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору обратио се црногорском народу прогласом, упозоравајући га да је преношење рата на Балкан повећало опасност по независност Југославије. Покрајински комитет је указао на дволично држање владе Цветковић — Мачек према Совјетском Савезу, на њен капитулантски став према осовинским силама и пакт о вјечном пријатељству са Марђарском. Она је апеловала на народ да мобилише своје снаге, спријечи „издајничку политику владе Цветковић — Мачек и путем њеног обарања преко народне владе“ омогући стварање пакта о узајамној помоћи са Совјетским Савезом, „као једним путем да се спаси независност Југославије“. Партија је стално инсистирала на стварању широког народног покрета под њеним руководством, позивајући истинске родољубе и демократске снаге на сарадњу.

Почетком 1941. године Комунистичка партија у Црној Гори наставила је ширу акцију на окупљању демократских и родољубивих снага у борбу за: 1) народну и демократску владу, склапање пакта о узајамној помоћи са Совјетским Савезом, очување независности Југославије; против разних петоколонашких групација; за слободу збора и договора: за слободу удруживања против терора и реакције; за демократизацију земље, против скупоће и шпекулације; 2) за популарисање Друштва пријатеља са Совјетским Савезом и стварање нових одбора; за снажење разних акционих одбора; за вођење економских акција на широкој платформи (исхрана, смањење трошарине, смањење пореза, подизање мостова, школа, градња путева и сл.). Ово су били оквирни захтјеви у том периоду.

У ширим друштвеним слојевима владали су велика неизвјесност и страх у погледу исхода догађаја на Балкану. Под утицајем Комунистичке партије шири друштвени слојеви су са великим негодовањем гледали искрцавање дрвне грађе и животних намирница са разних бродова у барској луци и њихово пребацивање у Албанију, за рачун Италије. Незадовољство је долазило и због сталног погоршавања животних услова становништва. Осјећала се велика несташица и стално поскупљавање најосновнијих артикала за свакодневну употребу народа. Овим су нарочито били погођени сиромашни слојеви становништва.

Почетком 1941. године у Црној Гори су појачане италијанска, енглеска и њемачка пропаганда. Већ од средине 1940. године Италија је појачала пропагандни рад у Македонији, нарочито међу албанским живљем. Од тад она почиње шире акције и у Црној Гори. У пропаганди у Црној Гори она је рачунала на подршку вођства црногорских сепаратиста и тешке економске прилике које су тада владале у Црној Гори. Рачунала је и на скори крах француске и енглеске дипломатије у Југославији.

Крајем 1940. и почетком 1941. године појачана је и енглеска пропаганда, нарочито на територији старе Црне Горе (илегално растурање разних летака, карикатура, цртежа и сл.). Драстично је приказиван тадашњи и будући положај Југославије у односу према Њемачкој.

У исто вријеме појачана је и њемачка пропаганда, нарочито у крајевима у којима је превладавао муслимански живаљ, и то са паролом: земља одузета током аграрне реформе вратиће се ранијим власницима. Страна пропаганда потпомагана је и од разних домаћих агентура било једног или другог зарађеног табора. Све је ово у народу изазивало збуњеност и страх.

Вођства грађанских партија нијесу била јединствена у спољној политици. Нагињала су на једну или на другу страну.

У периоду појачане пропаганде, како са стране фашистичких земаља тако и од стране Енглеске, Комунистичка партија у Црној Гори имала је јединствено гледиште како по питању спољ-

них тако и по питању унутрашњих непријатеља независности Југославије. Она је улагала крајње напоре у пропаганду за одбрану земље. У том периоду комунисти су на грудима носили југословенску заставу на којој је писало *Бранићемо земљу*. Ширили су и у народу пјевали познату патриотску пјесму (Ланци нам се кују клети — крвави се спрема рат — Ал' пре ћемо ми умрети — него своје земље дат).

Партија је указивала на опасност од спољних и унутрашњих фактора по независност Југославије. Енергично је била против свих боја сепаратизма и профашистичких групација у Црној Гори. Она се и у овом периоду енергично залагала за националну равноправност црногорског и осталих народа Југославије. Стално је потенцирала да Црна Гора може бити слободна само у слободној, демократски уређеној и независној Југославији и да је њена судбина везана за судбину југословенских народа. Она је политички широко дјеловала. Покретала је основна политичка и економска питања Црне Горе и Југославије. То јој је омогућило да се стави на чело патриотских и демократских снага у Црној Гори. По својој политичкој активности она више није била илегална партија. Она је почетком 1941. године фактички била легална.

Крајем децембра 1940. године влада Цветковић — Мачек забранила је рад Уједињеног радничког синдикалног савеза (УРСС). Тиме је Комунистичкој партији одузето важно легално упориште рада међу радништвом.

На забрану УРСС-ових синдиката Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору брзо је реаговао. Већ 7. јануара он је дао привремена упутства партијским организацијама да у свим мјестима организују радништво за протесте поводом забране. У том циљу је наређено организацијама да организују раднике за једнодневну обуставу рада преко својих подружница. Одлучено је да синдикалне подружнице привремено и даље полулегално раде, а њихове управе да се преоријентишу у радничке активе, проширене тако да у једном активу буде заступљено више предузећа. Посебно је наложено партијским организацијама да не стварају илегалне синдикалне организације, већ да поведу одлучну борбу за радничко јединство. Партија сада преузима непосредно руковођење читавим радом и борбом радника преко синдикалних комисија при партијским форумима. Истог мјесеца образована је синдикална комисија при Покрајинском комитету КПЈ за Црну Гору (Јевто Шћепановић, Лидија Јовановић и Живко Жижић). Такве су комисије формиране и при окружним и мјесним комитетима. Оне су предузеле веома жив рад међу радништвом. У том циљу су у низу мјеста (Цетиње, Подгорица, Никшић, Тиват, Беране, Пљевља и Колашин) формиран и одбори радничког јединства.

Поводом забране Урсових синдиката почетком 1941. године Комунистичке партија је појачала политичку активност и на се-

лу. Наиме, она ради на повезивању радничких и сељачких акција путем покретања сељака у борбу за смањење и укидање разних трошарина, подјелу жита сиромашним и гладним, за одбрану независности Југославије, слободан повратак шпанских добровољаца, против концентрационих и војних радних логора и сл.

Крајем јануара 1941. и наредних мјесеци Комунистичка партија у Црној Гори покренула је широку акцију против одвођења комуниста у војне радне логоре у Смедеревску Паланку и Сребреницу под изговором да иду на војну вјежбу. Током јануара и фебруара у Црној Гори је дошло до масовног отпора и протеста против војних радних логора. Тим поводом Покрајински комитет је издао проглас у коме је захтијевао од народа да предузме енергичну борбу за рјешавање неријешених проблема у земљи, као и борбу против оних снага које су рјешење неријешених питања очекивале од Рима и Берлина.

Партија је стално потенцирала рјешавање раније истакнутих захтјева, као и оних које је наметала нова политичка ситуација.

Преко истакнутих захтјева Комунистичка партија је од почетка 1941. до априлског рата политички ангажовала патриотско и демократско јавно мњење у Црној Гори. Она је организовала широку акцију свих слојева народа против одвођења комуниста и патриота у војне радне логоре. У том правцу слати су многобројни протестни телеграми са потписима влади, министру војске и морнарице, командантима мјеста, министру унутрашњих послова, министру правде и бану Зетске бановине. Организоване су и масовне делегације бану, командантима мјеста и другим факторима. Тако је на примјер 9. фебруара једна делегација од око 50 стријих људи из Берана и околине посјетила команданта мјеста, од кога је захтијевала да са своје стране предузме мјере да се одложи позивање у војне радне логоре, у које је тада позвано око 100 комуниста из среза беранског (у Сребреницу). Иако им није обећана никаква помоћ, акција је у том крају и даље настављана, па је 13. фебруара једна делегација од око 100 жена дошла код команданта мјеста. Пошто командант није примио ову делегацију, она је демонстративно прошла кроз град до среског начелства, гдје је од среског начелника захтијевала да се њихови синови, мужеви и браћа ослободе из војних радних логора из Смедеревске Паланке и Сребренице.

Комунистичка партија у Црној Гори повела је у том периоду и широку акцију за слободан повратак шпанских добровољаца. Већ почетком 1941. године Покрајински одбор Народне помоћи за Црну Гору предузео је широке акције у том смислу. Издао је неколика прогласа, апелујући на демократске снаге да одлучно врше притисак на југословенску владу да се тим људима дозволи повратак у земљу. У том циљу су крајем 1940. и почетком 1941. године из свих мјеста у Црној Гори слати захтјеви (са потписима)

предсједнику владе, министру иностраних послова, министру правде и другим политичким факторима. Ту масовну акцију народа, коју је организовала Партија, помогли су и демократски оријентисани професори у Црној Гори. Партија је организовала и слање материјалне помоћи шпанским добровољцима. Она је за то користила одборе Црвеног крста у појединим мјестима, преко којих су слати пакети шпанским добровољцима, који су се налазили у логорима у Француској. Посљедња таква помоћ послата је преко Црвеног крста у Никшићу 17. марта 1941. године.

Током јануара, фебруара и марта 1941. године Комунистичка партија је користила разне могућности (школске свечаности, сијела и забаве, сахране и др.) да јавно иступи у народу, указујући на сложеност политичке ситуације у земљи и задатке народа у таквој ситуацији.

Путем оснивања Друштва пријатеља Совјетског Савеза, Комунистичка партија је у напетом политичкој атмосфери широко популарисала Совјетски Савез као земљу социјализма и једину заштитницу малих земаља од фашистичког поробљавања. Она је улагала велике напоре да мобилише што шире патриотске и демократске слојеве да приморају југословенску владу да у спољној политици тражи ослонац на Совјетски Савез и да са њим склопи пакт о узајамној помоћи. Европским земљама су већ господариле фашистичке земље, а Југославија се налазила у њиховом обручу. Зато је истицање захтјева о пакту о узајамној помоћи са Совјетским Савезом изазвало најшире расположење патриотске и демократске јавности у Црној Гори од побједе октобарске револуције до тада. То су показали мартовски и каснији догађаји у Црној Гори.

На вијест да су представници југословенске владе отпутовали у Беч на договор са Хитлеровом дипломатијом, у родољубивој и патриотској јавности Црне Горе дошло је до жестоког огорчења. Тада је Комунистичка партија повела широку кампању у народу против профашистичке политике југословенске владе. Тих дана је у низу мјеста дошло до демонстрација и огорчења због приступања Југославије Тројном пакту. Судићи по стању у земљи, по одлучности Комунистичке партије и демократских снага да се боре против фашизма, пад владе Цветковић — Мачек био је само питање дана. То су показали и мартовски догађаји, када је група патриотских официра на челу са генералом Душаном Симићем искористила подршку револуционарне и патриотске јавности и свргла владу. Тиме је пред југословенским покољењима и свјетском јавношћу скинута љага коју је на нашу земљу бацила влада Цветковић — Мачек потписивањем Тројног пакта 25. марта 1941. године у Бечу. Обарањем профашистичке владе 27. марта и формирањем владе генерала Симића отпочела је одбрамбена и ослободилачка, а јула 1941. године и револуционарна борба југословенских народа предвођена Комунистичком партијом Југо-

славије. У томе и јесте огромни значај 27. марта у новијој југословенској историји.

Огорчење које се у Црној Гори испољавало од 25. до 27. марта претворено је обарањем владе Цветковић — Мачек у патриотске манифестације родољубиве јавности, у којима је доминирао утицај Комунистичке партије.

Крајем марта 1941. године Централни комитет Комунистичке партије Југославије указао је да опасност по независност Југославије и њену судбину није отклоњена обарањем владе Цветковић — Мачек. Знајући да ће фашистичке земље предузети драстичне мјере поводом преврата, Централни комитет је упозоравао на посљедице провокације неодговорних снага, а нарочито у Србији, против Њемачке. Указао је и на опасност профашистичких снага у Хрватској, које „припремају распарчавање наше земље да би је на тај начин лакше учинили пленом немачких и италијанских империјалистичких грабежљиваца“.

У тим данима, још пуним неизвјесности у погледу исхода мартовских догађаја и политике владе Симовића, Комунистичка партија је истакла, у интересу очувања мира и слоге свих народа Југославије, као и одбрамбене снаге за очување слободе и независности земље, да влада испуни сљедеће захтјеве: пакт о узајамној помоћи са Совјетским Савезом; укидање свих ванредних закона и давање демократских и националних слобода; слобода синдикалног и политичког организовања; потпуна амнестија свих политичких и војних осуђеника; слободан повратак шпанских добровољаца; стављање под суд петоколонаша свих боја и категорија; чишћење државног и војног апарата од свих противнародних и туђих агената. То су били оквирни захтјеви које је Комунистичка партија крајем марта поставила влади генерала Симовића. Међутим, због брзине догађаја који су услиједили почетком априла, тј. због напада фашистичких земаља на Југославију 6. априла, ови захтјеви нијесу могли доћи на политичку сцену. Они су остали само као тренутни оквирни програм Комунистичке партије. Влада генерала Симовића није имала ни снаге ни времена да у оваквој унутрашњој и спољној ситуацији спаси земљу од катастрофе у априлском рату.

У априлском рату Комунистичка партија Југославије показала је одлучност и крајне пожртвовање у мобилисању свих снага за борбу против фашистичких агресора. У тим тешким данима она је у Црној Гори употријебила сва средства да ангажује што више добровољаца у одбрани земље. Реакционарне и профашистичке снаге које су се налазиле на одговорним ратним задацима у појединим мјестима и пресудним тренуцима по независност земље нијесу изашле у сусрет захтјевима Комунистичке партије и родољубивих снага. У низу мјеста у Црној Гори војни команданти нијесу примили добровољце да иду у борбу. Пред таквим антипатриотским потезом реакционарних снага Комунистичка партија у Црној Гори није стала. Она је предузела мјере да помогне

земљи на унутрашњем плану (транспортивање ратних потреба, оспособљавање путева за саобраћај у планинским предјелима, цивилна заштита, сузбијање профашистичке пропаганде, подизање борбеног морала код мобилисаних и становништва и сл.). Комунисти су показали дисциплину, високи морал и прегалаштво у јединицама у којима су учествовали на фронту.

У вези с тим, у једном Титовом извјештају Коминтерни се каже: „На фронтовима гдје су комунисти били довољно јаки бројно, као на примјер у Црној Гори гдје су читави пукови слушали комунисте и ту се прешло у офанзиву у Албанији против Италијана“.

Партија је позивала масе на одлучну борбу, на истрајност и самопријегор. Њен је став био: крајња одлучност да се бори у првим редовима свеопште народне борбе до коначне побједи над освајачима. У тим данима сва њена снага била је концентрисана на одбрану земље, не постављајући ни класна ни остала питања везана за њене раније захтјеве.

По сјећањима неких чланова Покрајинског комитета, у данима капитулације југословенске војске Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору издао је један проглас којим је апеловао на војнике да не предају оружје већ да га задрже и донесу са собо. кућама. Тај проглас је растуран широм Црне Горе, и на фронту и у гарнизонима по унутрашњости. Партија је већ тада била ријешена да поведе ослободилачку и револуционарну борбу, иако је југословенска војска била у расулу и тоталној капитулацији. То је био почетак систематског рада Комунистичке партије у Црној Гори на припремању организоване ослободилачке и револуционарне борбе коју је повела 13. јула 1941. године.

Крајем априла 1941. године одржан је проширени састанак Покрајинског комитета КПЈ за Црну Гору (Веље Брдо). Поред чланова Покрајинског комитета састанку је присуствовало и неколико високих партијских функционера родом из Црне Горе (М. Ђилас, К. Попивоца, Темпо, Ђ. Стругар, В. Поповић, В. Мићуновић, С. Митровић) који су се после капитулације привремено вратили у родна мјеста. На овом састанку су свестрано анализирале политичке прилике настале током марта и априла у земљи, са посебним освртом на прилике у Црној Гори. Оцјене политичке ситуације у земљи (март—април) дате на овом састанку веома су интересантне и ми ћемо се на њима нешто више задржати. На савјетовању је оцијењено да је влада Цветковић — Мачек водила „политику издаје и продаје земље из страха пред сопственим народом“. Она је наставила „бјесомучну борбу противу народа, стварајући концентрационе логоре, хапсећи и убијајући народне борце“. И поред оштрих прогона, „талас народне борбе за мир, за слободу, за економску и националну независност“ постајао је све већи. Да би „сачувала своје класне позиције и да би

се спасла од сопственог народа“ влада је „извршила срамну издају и приступила Тројном пакту“. Али она тиме није зауставила врење револуционарних и демократских снага, већ га је још више појачала, што су показали и догађаји од 27. марта, када су народи Југославије одлучно „манифестовали жељу да своју судбину вежу за судбину двјестомилијонског народа Совјетског Савеза преко пакта о узјамној помоћи, да бране своју независност и да неће да служе ни једном од зараћених империјалистичких тabora“. Приступањем Југославије Тројном пакту влада Цветковић — Мачек повела је земљу у економску и политичку катастрофу. Револуционарно врење на челу са Комунистичком партијом условило је догађаје 27. марта, када је та профашистичка влада збачена.

Веома је интересантна оцјена владе генерала Симовића дата на овом проширеном састанку Покрајинског комитета. Ево што се за њу каже: „Влада генерала Симовића, како прије њемачког напада, тако и после тог напада показала се неодлучна и у спољној и унутрашњој политици. Њена неодлучност у политици мира коју је хтјела да спроводи била је судбоносна по народе Југославије. Ова влада по свом саставу није изражавала све тежње и жеље народних маса Југославије. По свом карактеру то је била једна прелазна влада ка једној народној влади која би једино била у стању да мобилише цио народ у борбу за мир, националну независност и бољи живот. Развој политичке борбе народа Југославије ишао је неминовно томе правцу, што су учили империјалисти осовине. Прелазни карактер владе генерала Симовића условљавао је и њену неодлучност. У унутрашњој политици она није одлучно и стварно устала противу издајничке политике Мачекове, који је својим дволичним држањем и прогањањем радничке класе и њених бораца, омогућио франковцима и другим агентима осовине да узму мах. Влада је са Мачеком преговарала и натезала се, губећи драгоцјено вријеме умјесто да се у Хрватској ослонила на родољубиве елементе, а у првом реду на радничку класу. Она то није урадила, поред класних разлога, и због тога што није била слободна од великосрпских тенденција. Исто тако она није одлучно учинила крај свим реакционарним законима и уредбама. Она је пуштала народне борце из логора, из полицијских и судских затвора у Србији, Црној Гори и Војводини, али није дала општу амнестију, нити је укинула злогласни Закон за заштиту државе. Она није ништа учинила да народи Југославије, а нарочито Црногорци и Македонци постану равноправни народи. Она је тиме олакшала дјелатност империјалиста и њихових агента на слабењу слоге и одбрамбене снаге Југославије.“

Покрајински комитет је придавао велики значај потписивању пакта о пријатељству и ненападању између Југославије и Со-

вјетског Савеза. Он је на априлском савјетовању оцијенио да пакт „има огроман међународни значај и непроцјењиву важност за борбу и будућност народа Југославије“ Тај чин фактички није имао никаквог значаја за Југославију у априлском рату јер је непосредно последице потписивања пакта уследио напад фашистичких земаља на Југославију. Међутим, потписивање пакта о пријатељству и ненападању касније је Партији добро послужило у пропаганди за покретање масовније ослободилачке и револуционарне борбе. Овај и други фактори нарочито су дошли до изражаја у јулском устанку у Црној Гори.

Борба Југославије у априлском рату на савјетовању је оцијењена као национално одбрамбени отпор против „империјалистичког поробљавања“. Интересантно је истаћи да Покрајински комитет Њемачку и Италију назива империјалистичким, а не фашистичким земљама. Исто тако он је тада оцијенио да емигрантска влада генерала Симовића „служи искључиво англо-америчким империјалистима“, претворивши се у „најобичнију њихову агентуру“. Партија је без сумње у оцјени овог питања била оптерећена тадашњим односима Совјетског Савеза и Њемачке. Она је све до напада Њемачке на Совјетски Савез, у односу по опасност и независност Југославије, изједначавала западну демократију са фашистичким земљама, што свакако није био резултат њеног самосталног гледања на спољну политику и међународне односе.

На поменутом савјетовању Покрајински комитет је разматрао и рад профашистичких и сепаратистичких групација непосредно последице априлског слома. На савјетовању је указано, а касније је о томе вођена широка кампања у народу, на „лажи франковачких бандита о независној и слободној Хрватској држави и црногорских федералиста о јакој и слободној Црној Гори“ Партија је оцијенила да овакви подухвати сепаратистичких и проокупаторских снага „неће ослабити снагу народа Југославије, који ће наставити борбу у пуној братској сарадњи, ослањајући се на СССР, за коначно национално, економско и социјално ослобођење преко совјетске власти“.

Покрајински комитет је шире анализирао став Црногорске федералистичке странке непосредно последице окупације. Још у првим данима окупације један дио вођства ове странке ставио се у службу италијанског окупатора. Други дио њеног вођства је заступао мишљење да је Црна Гора покорена и да у оквиру италијанског окупатора „не треба очекивати ослобођење црногорског народа“. Истовремено је Партија указала и на опасност од великопрских хегемониста у Црној Гори. Ова групација је одмах последице окупације започела пропаганду у Црној Гори тврдећи да је цјелокупни хрватски народ стајао на франковачким позицијама у издаји земље. Партија је истакла, а касније то и пропагирала у

народу, да је „радни народ Хрватске био за одбрану независности и пакт са Совјетским Савезом“. Против такве великосрпске пропаганде у Црној Гори Партија је касније повела енергичну борбу.

Већ крајем априла Комунистичка партија у Црној Гори поставила је себи задатак да поведе одлучну борбу против оног дијела Црногорске федералистичке странке окупљеног око дра Секуле Дрљевића, који је окупаторску војску назвао „ослободилачком“, период (1918—1941) Црне Горе у саставу Југославије „национално ропство“, а окупацију „националном слободом црногорског народа“. Партија је такође оштро критиковала и одлучила да поведе беспштедну борбу против Дрљевићевих истомишљеника који су распиривали шовинистичку „мржњу према српском и осталим народима Југославије“.

Указујући на опасност по јединство југословенских народа од стране разних политичких групација и њихове пропаганде, руководство Комунистичке партије у Црној Гори је одлучило да поведе енергичну борбу и ради на мобилизацији широких друштвених слојева у заједничкој борби „против окупатора и њихових агената, а за совјетску власт под руководством КПЈ“.

На априлском савјетовању Комунистичка партија у Црној Гори покренула је и питање ослободилачке и револуционарне борбе. Она је оцијенила да је влада генерала Симовића „неповратно побјегла из земље и са народима Југославије нема више ништа заједничко, јер народи Југославије неће да служе ниједном империјализму, већ хоће националну слободу у савезу са Совјетским Савезом“. Она је оцијенила да се „борба народа Југославије“ наставља „иако је рат завршен поразом“ На савјетовању је оцијењено да је Комунистичка партија последице априлског рата, и поред свих ратних недаћа и тешкоћа, била једина партија у земљи која је очувала партијско јединство. Не само то, већ је постала водећа југословенска политичка снага у земљи. У данима још пуним неизјесности, на савјетовању је констатовано да је Комунистичка партија „једина сила која је у стању да у сјутрашњим биткама народа Југославије доведе до истинске националне слободе, до бољег и срећнијег живота у братству са другим народима — до социјализма“.

Априлско савјетовање било је од великог значаја за рад Партије у новонасталој политичкој ситуацији. Оно је свестрано анализирано априлску политичку ситуацију у Црној Гори. На савјетовању су усвојени оквирни политички задаци Партије у новонасталој политичкој ситуацији: 1) да води непомирљиву борбу за јединство, чврстоћу и спровођење своје политичке линије у новонасталим политичким приликама; 2) да појача рад на идејном васпитању, широкој мобилизацији и организовању широких слојева радног народа на линији ослободилачке и револуционарне борбе; 3) да досљедно спроводи праксу октобарске револу-

ције у мобилизацији маса и националноослободилачких снага за борбу против окупатора и његових помагача; 4) да развија револуционарно-народну солидарност са народима Балкана и осталим поробљеним народима Европе и 5) да популарише снагу Совјетског Савеза, Црвену армију и њену улогу у савременом рату.

Послије априлског савјетовања Комунистичка партија у Црној Гори је предузела свестрану политичку и организациону активност у народу. То јој је омогућило да спремна дочека одлуку о почетку ослободилачког рата и социјалистичке револуције у Југославији.